

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ ЕКОЛОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

*Природа в усьому діє поступово і більше таємно, ніж відкрито.
Відносини і впливи усюди глибше і простіше, ніж здаються при своїй
розмаїтості, простираються дивно далеко і багаті на наслідки.*

К. Піннер

Розвиток господарських відносин у сучасній економічній системі України вимагає від промислових підприємств суттєвої зміни кількісних та якісних параметрів діяльності. Серед пріоритетних напрямів розвитку національної економіки визначають підвищення рівня фінансово-економічних результатів господарської діяльності, що знаходить відображення у збільшенні розмірів прибутку, нарощуванні виробничих потужностей, покращення добробуту суспільства, що виявляється у зростанні заробітної плати, розширенні купівельної спроможності споживачів. Підґрунтям забезпечення розвитку є використання природних сил та природних умов, за допомогою яких відбуваються процеси виробництва та споживання. Проте надання чітких рекомендацій щодо визначення вірогідних взаємозв'язків між темпами економічного розвитку національної економіки і зміною стану навколишнього середовища, оцінки рівня впливу стану довкілля на можливості здійснення цього процесу становлять певну методологічну проблему.

Питанням визначення сутності та основних складових економічного розвитку та удосконалення інструментів прискорення його темпів в національній економіці присвячено ряд досліджень. Значну увагу вітчизняними вченими-економістами приділяється пріоритетній ролі управлінської та організаційної складових в системі забезпечення розвитку [1]. Окремими напрямками досліджень є розробка методологічних підходів до управління процесами розвитку на базі удосконалення використання природно-ресурсного капіталу [2]. У працях інших дослідників обґрунтовуються пріоритетні напрямки інтенсифікації соціально-економічного розвитку, висвітлюються соціальні, економічні, ресурсні імперативи, значущість яких на сучасному етапі розвитку господарських відносин підсилюється боротьбою за ринки збуту, за доступ до інвестицій, глобалізаційними процесами [3]. При цьому форми й методи державного впливу на соціально-економічні процеси розвитку переважно розглядаються

крізь призму комплексного використання виробничо-фінансових ресурсів, удосконалення виробничо-технічної бази на основі використання досягнень науки й техніки, об'єднання галузевих і територіальних принципів організації виробництва. У більшості наукових дослідженнях увага авторів концентрується переважно на економічному або екологічному розвитку, виникає ряд суперечностей у визначенні сутності поняття розвитку, що в підсумку знижує ефективність сучасних інструментів забезпечення всебічного розвитку національної економіки.

Тому метою цієї статті є уточнити сутність та визначити основні класифікаційні ознаки екологічної спрямованості розвитку національної економіки.

Традиційно вважається, що поступове погіршення природних умов та природних ресурсів обмежує можливості розвитку національної економіки [6]. Порушення в навколишньому середовищі викликають появу додаткових витрат в господарській діяльності і, як наслідок, екологічний збиток стає чинником, що стримує, а в деяких випадках унеможливує всебічний розвиток господарських відносин у державі. Крім того, здійснення витрат на охорону навколишнього середовища може зменшити спроможність національної економіки до розвитку. Логіка цієї позиції має певне економічне підґрунтя. Адже витрати на здійснення природоохоронної діяльності включаються у собівартість виготовленої продукції [7]. Це викликає зростання витрат на виробництво товарів і послуг і при незмінності ринкових цін викликає зниження прибутку підприємств. При прагненні суб'єктів господарювання до зберігання норми прибутку відбувається зростання цін, що може спричинити падіння обсягів продажів, що також негативно впливає на масу прибутку. За цих обставин мотивація суб'єктів господарювання до оптимізації співвідношення між темпами росту виробництва та відтворенням природних ресурсів та природних умов, створення балансу заходів із охорони довкілля та рівнем використання фінансо-

вих, інтелектуальних, трудових, техніко-технологічних, інформаційних ресурсів знижується.

Водночас таке погіршення, що передусім фіксується в зонах підвищеної економічної активності (прикладом може виступати Донецький регіон, у якому накопичено приблизно 30% промислового потенціалу України й утворюється до 50% загальної кількості забруднюючих речовин [19]), вимагають пошуку дієвих засобів адаптації способів реалізації господарських процесів до виснаження можливостей довкілля та відновлення його якості. Тому можна дійти висновку, що стимулом забезпечення екологічної спрямованості розвитку національної економіки виступають обмеження в кількості і якості природних ресурсів.

Необхідність визначення сутності феномену «екологічно спрямований розвиток» для його забезпечення в державі призвели до появи значної кількості досліджень в цій галузі. Так, екологічний розвиток розглядається як екологічно орієнтований соціально-економічний розвиток, при якому зріст добробуту людей не супроводжується погіршенням середовища існування й деградацією природних систем. Це поняття вперше запропонував Моріс Стронг на Першій Всесвітній конференції з навколишнього середовища (м. Стокгольм, 1972 р.). У 1983 р. була створена Міжнародна комісія з навколишнього середовища і розвитку (МКНСР), головою якої призначено прем'єр-міністра Норвегії Г. Х. Брунтланда. Ця комісія вводить поняття «стійкий розвиток», під яким розуміють таку модель соціально-економічного розвитку, при якому досягається задоволення життєвих потреб нинішнього покоління людей без того, щоб майбутні покоління були позбавлені такої можливості через вичерпання природних ресурсів і деградації навколишнього середовища. На конференції у Ріо-де-Жанейро (червень 1992 р.) прийнято ряд документів, що визначають принциповий взаємозв'язок між екологічним та екологічним розвитком господарських систем, а саме: Декларація Ріо по навколишньому середовищу і розвитку; Заява про принципи глобального консенсусу з управління, збереження і стійкого розвитку усіх видів лісів; Порядок денний на XXI століття. Крім того, у рамках конференції були підготовлені «Рамкова конвенція про зміну клімату» і «Конвенція про біологічну розмаїтість». Зазначені документи вперше декларують основні принципи екологічно спрямованого розвитку:

1. Регіональні й локальні задачі екологічного розвитку повинні бути підлеглі глобальним і національним цілям запобігання екологічній кризі й оптимізації середовища життєдіяльності людини (принцип «мислити глобально — діяти локально»).

2. Регіональний екологічний розвиток включає функцію раннього попередження несприятливих еко-

логічних тенденцій і передбачає гарантії їхньої мінімізації (незнання наслідків не звільняє суспільство від відповідальності за руйнування природного середовища).

3. Мета екологічного розвитку первинна по відношенню до цілей економічного розвитку (принцип екологічного імператива).

4. Розташування й розвиток матеріального виробництва на визначеній території повинні здійснюватися відповідно до її екологічної техномісткості (принцип еколого-економічної збалансованості).

5. Екологічна безпека суспільства тісно пов'язана з рівнем культури, освіти й вихованості людей у цьому суспільстві.

Запропоновані основні положення прийнятих документів свідчать про наявність двох аспектів забезпечення екологічної спрямованості розвитку національної економіки, а саме — екологічний розвиток та екологічно спрямований розвиток. Як екологічний розвиток в цій роботі пропонується розуміти розвиток національної економіки без нанесення збитку навколишньому середовищу в умовах обмеженості природних ресурсів. У цьому понятті, як складової загального розвитку держави, підкреслюється домінуюча орієнтація окремих макроекономічних процесів на досягнення та покращення екологічних показників за кількістю та якістю забруднюючих речовин, що розміщуються у навколишньому середовищі в результаті здійснення господарської діяльності. Водночас основою й результатом досягнення поліпшення природних умов господарювання виступають економічні характеристики національної економіки. Тому розгляд лише екологічних показників суттєво звужує уявлення про основні компоненти розвитку, їх взаємозв'язок та підпорядкованість. З огляду на це, як екологічно спрямований розвиток національної економіки пропонується розуміти закономірну зміну абсолютних та відносних показників виробництва та споживання протягом певного періоду часу, що характеризують якісний стан процесів залучення, обміну, переробки природних ресурсів та збуту і споживання виробленої продукції (товарів та послуг), та призводять до прискорення темпів економічного розвитку в умовах обмеженості природних ресурсів і зниження рівня збитків еколого-економічному потенціалу національної економіки, що залишається у спадщину майбутнім поколінням для задоволення їх потреб.

Розмаїття відносин, що описуються цим процесом, вимагає відокремлення різних його видів та розкриття їх сутності, класифікаційні ознаки яких мають практичне значення для створення дієвих інструментів оцінки спрямованості розвитку національної економіки та управління його темпами. У роботі пропонуються такі класифікаційні ознаки, згідно з якими повинні

вибиратися управлінські інструменти, що складають основу реалізації концепції забезпечення екологічної спрямованості розвитку держави:

1. За складовими: економічний, технологічний, організаційний, соціокультурний, інформаційний.
2. За напрямком: інтенсивний, екстенсивний.
3. За потребами та можливостями: потенційний (природний, гарантований), фактичний.
4. За фізичними характеристиками: розвиток у просторі (ріст або зростання), у часі (статичний, динамічний, комплексний).
5. За темпами: рівномірний, органічний, циклічний, комбінований (еволюційний, революційний).

Відповідно до першої ознаки до групи економічних чинників слід віднести курс національної валюти, рівень інфляції в країні, рівень процентних ставок, рівень конкуренції в галузі, витрати на природоохоронну діяльність, екологічні податки, антимонопольне регулювання, державний контроль над викидами, скидами й відходами, доступ до природних ресурсів, рівень розвитку екологічної інфраструктури. До групи технологічних факторів належать витрати на науково-дослідні й досвідно-конструкторські роботи, витрати на інноваційну діяльність, система екологічної інформації і рівень комп'ютеризації. Групу організаційних факторів складають система законодавчих та нормативно-правових актів, що регулюють господарську діяльність і охорону навколишнього середовища, форми державної підтримки екологічного підприємництва, процедура реєстрації екологічних підприємницьких структур. У складі групи соціокультурних факторів містяться рівень екологічної свідомості та освіти трудових ресурсів і споживачів, національна ментальність. Удосконалення системи інформування зацікавлених осіб про стан та перспективи забезпечення екологічної спрямованості якісних перетворень у системі виробництва і споживання становить підґрунтя для ідентифікації інформаційного розвитку.

Наявність широкого спектру факторів, що зумовлюють екологічно спрямований розвиток підприємств, свідчить про те, що забруднення довкілля не лише є прямим наслідком прискорення господарської діяльності, а й результатом нерегульованого використання природних ресурсів та умов, що не мають грошової оцінки. Відсутність врахування екологічної складової в забезпеченні розвитку знижує потенційні темпи економічного зросту за рахунок зниження кількості та якості природних ресурсів та зменшення рівня виходу корисної продукції. Тому накопичення техногенних факторів забруднення довкілля створює межі економічному розвитку, а отримання задовільних екологічних результатів незалежно від того, чи є вони результатом природних процесів відновлення природи, чи

наслідком раціональних господарських рішень, сприяє прискоренню темпів економічного розвитку.

Друга класифікаційна позиція передбачає поділ типів розвитку з погляду використання чинників виробництва та споживання. Можна виділити інтенсивний і екстенсивний типи екологічно спрямованого розвитку. Екстенсивний тип характеризується тим, що він досягається за рахунок кількісного збільшення використання одного або декількох природних ресурсів у виробництві (споживанні) та збільшення кількості забруднюючих речовин, що розташовуються в навколишньому середовищі. Як наслідок відбувається також зростання обсягу виробництва. Тому для цього типу розвитку характерний незмінний рівень використання техніки, технології, кваліфікації трудових ресурсів, продуктивності праці, обмеженість використання середовищезахисного устаткування. Економічна сутність екстенсивних факторів полягає в тому, що в процесі реалізації господарських процесів приріст ефективності буде досягатися за рахунок перенесення на наступні етапи вже сформованого рівня ефективності або його зниження за рахунок непродуктивного росту поточних витрат в економіці держави. Таким чином, буде відбуватися тиражування вже досягнутого рівня ефективності на наступні етапи розвитку. Головний недолік екстенсивного типу розвитку полягає в тому, що в міру вичерпання одного з природних факторів, умови видобутку, переробки та споживання ускладнюються, як наслідок вартість ресурсу зростає, що в умовах обмеженості попиту може призвести до уповільнення темпів економічного розвитку. Тому погіршення стану навколишнього середовища обмежує темпи екстенсивного розвитку, а зниження корисної кількості та якості природних ресурсів та умов стимулює до використання ресурсозберігаючих технологій та інтенсифікації господарських процесів, що переводить розвиток економіки держави до інтенсивної моделі.

При інтенсивному типі прискорення екологічно спрямованого розвитку досягається за рахунок якісного удосконалювання факторів виробництва (споживання). По-перше, за рахунок техніки, що забезпечує мінімальний техногенний вплив на довкілля, по-друге, за рахунок застосування більш економічних предметів праці, по-третє, за рахунок зниження витрат природних ресурсів у розрахунку на одиницю продукції, що випускається, по-четверте, за рахунок підвищення екологічної якості виготовлених товарів, і по-п'яте, за рахунок підвищення рівня екологічної свідомості та компетенції виробників та споживачів. Можна зробити висновок, що для інтенсивного типу екологічно спрямованого розвитку характерний науково-технічний прогрес і, як його наслідок, підвищення продук-

тивності праці. При цьому темпи зростання обсягів виробництва (споживання) перебільшуватимуть темпи погіршення стану навколишнього середовища внаслідок техногенного забруднення.

Екстенсивний і інтенсивний типи розвитку взаємозалежні, тому їх не можна протиставляти один одному. Ріст продуктивності праці — це характерна риса інтенсифікації виробництва, але, як правило, продуктивність праці росте в зв'язку з застосуванням нової техніки та залучення нових природних ресурсів, а це — характерна риса екстенсивного розвитку (зростання частки природного капіталу).

Третя ознака припускає виділення типів екологічно спрямованого розвитку з погляду потреб і можливостей суспільства. При такому підході можна відокремити природний, гарантований і фактичний типи розвитку. Дослідженню проблеми аналізу економічного росту з погляду потреб і можливостей присвятив свої роботи Р. Харрод. Зокрема, їм виділялася категорія «природний економічний ріст», викликаний збільшенням чисельності населення. Ріст населення в історії людства був у край нерівномірний. В епоху, що передувє літочисленню, населення Землі збільшувалося не більше ніж на 0,002 % на рік. У цей період населення подвоювалося через кожні 35 000 років. З початку літочислення до 1800 р. чисельність населення зростала на 0,1 % на рік. Подвоювалося воно через кожні 700 років. Для цих періодів характерний помірний приріст населення Землі. У XIX ст. відбувся так названий «малий» демографічний вибух — приріст населення Землі мав темпи до 0,5 % на рік, а в Європі — до 1 % на рік. Однак значна частина європейського населення мігрувала. Якщо в 1800 р. все населення Землі складало 1 млрд. осіб, то в 1900 — 1,6 млрд. осіб. У XX ст. відбувся так названий «великий» демографічний вибух. Темпи приросту населення піднялися до 2—2,5 % на рік. Останні два-три десятиріччя темпи приросту населення упали до 1,6—1,8 % на рік, але й це дуже високі темпи. У результаті в 1930 р. населення склало 2 млрд., у 1960 — 3 млрд., у 1997 р. — 5,7 млрд. осіб [8]. На сьогодні кількість населення оцінюється приблизно у 6,6 млрд. осіб [18].

Таким чином, ріст населення є однією з найвагоміших причиною, що викликає природний розвиток. Якщо в країні зі зростаючим населенням не буде економічного розвитку або якщо темпи економічного зростання менше, ніж темпи росту населення, то в такому суспільстві виробництво товарів і послуг на одну особу буде скорочуватися, що призводить до зниження рівня життя й зростання соціальної напруженості. Отже, темпи економічного зростання повинні бути не менше темпів приросту населення. Друга причина природного економічного росту — прагнення кожної

людини до найбільш повного задоволення матеріальних і духовних потреб. У цьому змісті друга причина природного економічного зростання — у рості потреб. Але цей висновок не однозначний. Існує певний взаємозв'язок між потребами, споживанням і виробництвом. З цього приводу в економічній науці склалося дві концепції — примата виробництва та примата споживання.

Представники першої концепції стверджують, що споживання первинно, а виробництво вторинне і є наслідком споживання [9]. Згідно з другою концепцією розвиток виробництва, нових видів діяльності і нагромадження багатства породжують нові потреби [10; 11]. Імовірно, що ці дві теорії взаємозалежні: виробництво розширює потреби, а потреби штовхають виробництво вперед. Разом з тим, на думку більшості економістів, у суспільстві існує закон узвишшя потреб, суть якого в тім, що як тільки якась потреба людини задовольняється, у нього з'являється інша потреба, більш високого порядку. Вважається, що потреби сучасної людини не мають меж. Хоча в принципі, напевно, можна задовольнити потреби в окремих типах екологічних продуктів, але число таких типів з розвитком виробництва безупинно зростає.

Висновки про безмежність потреб характерні для людей європейської культури, але існують і інші культури; зокрема, буддійська доктрина говорить, що нерушимий спокій складає вищий ідеал і що призначенням людини є викорінювання як можна більшого числа своїх потреб. Буддизм проголосив, що справжнє багатство полягає не у володінні речами, а в помірних потребах, що обмежує антропогенний вплив на довкілля. Що стосується людей європейської й азійської культури, то вони вважають, що людина повинна працювати з великою напругою, і ця напруга, розумова й фізична, повинна винагороджуватися; людина повинна прагнути того, щоб задовольнити всі свої потреби. Сучасний процес виробництва дійсно вимагає величезних зусиль [12, с. 24].

Є кілька підходів до градації потреб сучасної людини. Один з них розроблений Р. Германом, що виділив такі пари потреб: абсолютна і відносна, вищого порядку і нижчого, невідкладні і ті, котрі можуть бути відкладеними, позитивні та негативні, прямі та непрямі, загальні й особливі, безперервні і переривчасті, постійні та тимчасові, звичайні та надзвичайні, дійсні та майбутні, індивідуальні та колективні, приватні та державні [6]. За іншою теорією, теорії мотивації А. Маслоу, особисті потреби сучасного індивіда знаходяться у визначеній ієрархії. Учений умовно зобразив ієрархію потреб у виді піраміди. Є кілька інтерпретацій піраміди потреб Маслоу, основна з яких полягає в тому, що в основі цієї піраміди знаходяться фізіологічні потреби

людини, потім над ними йдуть потреби самозбереження, відтворення, змісту родини, дітей. Потім йдуть соціальні потреби — у засобах культурного відпочинку, духовні потреби. Далі — потреби в самоповазі, визнанні статусу людини. У цьому випадку людина прагне володіння не звичайними, а лише престижними товарами. Такими товарами в сучасному економічному просторі можна вважати екологічні товари, виробництво і споживання яких сприяють зниженню інтегрального екологічного впливу в розрахунку на одиницю споживаної продукції. На вершині коштують потреби самоствердження, саморозвитку, самореалізації — прагнення мати такі товари, що є тільки в обраних, або їх узагалі ні в кого немає [11].

Третя причина екологічної спрямованості розвитку національної економіки полягає в тому, що в суспільстві виникає необхідність максимально використовувати всі потенційні можливості для економічного розвитку і, як наслідок, прагнення до отримання максимального розміру прибутку, які акумулюються в синтетичному понятті «потенціал розвитку». Це поняття відображає функціональні відносини між елементами реального і гіпотетичного рівня розвитку системи [13, с. 14]. На цей час найбільш характерним показником рівня потенціалу можуть слугувати виробничі потужності, які характеризують максимально можливий випуск продукції за певний період часу (рік, квартал, місяць) з урахуванням наявного устаткування та трудомісткості або продуктивності одиниці устаткування, місткість ринку споживання. Виробництво зверх наявних потужностей неможливе, тому такий тип розвитку можна назвати гарантованим, адже за сприятливих умов господарювання суб'єкт господарювання гарантовано може сподіватися на отримання екологічної продукції в необхідній кількості та якості.

Мотив до максимального використання потенціалу національної економіки вдало описується так званим «капіталістичним господарським духом», описаному в працях М. Вебера і В. Зомбарта [11; 15]. За німецькою історичною школою головними інтересами суб'єктів господарювання є отримання прибутку і збільшення капіталу. Крім того, капіталістичний господарський дух відрізняється індивідуалізмом і цим протиставляється докапіталістичній системі, у центрі якої стояла громада, що ставила серйозні обмеження кожній людині. Але, як відомо, підприємець не терпить ніякого насильства над собою. Дух капіталізму змушує підприємців негативно ставитися до держави з його прагненням обмежити дух індивідуалізму; підприємець поклоняється тільки заповзятливості, новаторству у виробництві, раціоналізму ведення господарства. Таким чином, конкуренція змушує підприємців постійно удосконалювати екологічні властивості виробництва і

споживання, знижувати витрати, поліпшувати екологічну якість, нарощувати рівень прибутку. Об'єднання природного та гарантованого типів розвитку дозволяє говорити про потенційний розвиток, тобто такий, до якого система виробництва та споживання постійно прагне, але досягнути не може.

Згідно з четвертим пунктом класифікації у поділі екологічно спрямованого розвитку на типи використовуються просторові та часові ознаки. З позиції фізики розвиток означає накопичення кількісних станів до певного рівня, на якому відбувається якісний прорив. Згідно з основним філософським законом переходу певної кількості у якість накопичення кількісних змін в національній економіці дозволяє говорити про перехід на новий рівень господарювання, який характеризується використанням техніки з новими еколого-економічними параметрами, формуванням екологічної свідомості виробників та споживачів, заміною природних матеріалів або штучними ресурсами, або використання ресурсів, що переробляються багаторазово. Значний внесок у розробку теорії розвитку та визначення місця екологічних компонент внесли Дж. К. Гэлбрейт і Е. Пестель [15; 16]. Досліджуючи праці цих вчених, можна сформулювати такі принципи забезпечення екологічної спрямованості розвитку національної економіки:

- 1) домінуюча сфера екологічних послуг і екологічна якість життя населення;
- 2) рівень економічного розвитку забезпечуватиме задоволення потреб в екологічних товарах та послугах не лише привілейованим прошарком споживачів, а й бідним;
- 3) швидке виникнення нових екологічних потреб і порівняно швидке їхнє задоволення;
- 4) безперервне екологічне навчання працівників, споживачів продукції;
- 5) підтримка в належному стані навколишнього середовища;
- 6) необхідність дбайливого відношення до основних непоновлюваних ресурсів;
- 7) згортання екологонебезпечних технологій.

На сьогодні можна констатувати факт, що в більшості випадків кожен тип розвитку національної економіки пройшов історичний шлях, у ході якого відбувалися кількісні і якісні зміни. Тому виникає проблема періодизації кожного типу розвитку у часі. Значний внесок у розробку теорії про етапи економічного росту вніс У. Ростоу [14]. Ним було виділено шість етапів економічного росту, на яких відбувається поступова зміна мотивів господарювання та підвищення значущості екологічної компоненти в розвитку: традиційне суспільство, період створення умов для злету, зліт, рух до зрілості, стадія високого масового споживання, пошук якості життя. Початкові етапи розвитку

господарських процесів характеризувалися домінуючою концепцією безмірного нарощування кількості споживаних природних ресурсів з огляду на їх невичерпність та безплатність. Перехід до ринкових відносин висуває ряд нових вимог до здійснення процесів виробництва та споживання, а саме обмеженість природних ресурсів та висока їх вартість, що стимулює до пошуку нових методів господарювання. У цих умовах виникає необхідність формування екологічної свідомості виробників та споживачів і відбувається поступовий перехід до стадії пошуку якості життя, на якій на передній план висувається духовний розвиток людини. В економіці з'являються риси постіндустріального типу економічного росту. Це означає, що на перше місце виходить людина з його екологічними потребами. Зростає роль науки, вона стає органічною частиною виробництва. Відбувається перехід до кваліфікованих робітників усіх функцій прямого управління своєю працею, тобто фактично формується самоврядування. При цьому підвищення екологічної компетенції стає інструментом кар'єрного зросту.

Останню позицію складають типи екологічної спрямованості розвитку за темпами. Рівномірний розвиток відбувається за умов, що через рівні проміжки часу спостерігається той самий темп (у відсотках). При цьому темпи можуть описуватися арифметичною, геометричною прогресією або експоненціальною залежністю темпів розвитку від чинників, що його спричиняють. Недиференційований розвиток має місце, коли відтворюються темпи економічного росту. При наявності біфуркацій розвиток характеризується як комбінований. Через різку нестійкість і хаотичність точки біфуркації національна економіка може перейти від рівноважного стану до рівноважного (від закритості до закритості з новими параметрами функціонування), від рівноважного стану до нерівноважного (закрита економіка стає відкритою), від нерівноважного стану до рівноважного (відкрита економіка перетворюється в закриту) і нерівноважного стану до нерівноважного (відкрита економіка обирає новий шлях розвитку). Хаос утворює новий економічний «порядок», новий шлях розвитку, що слугує засобом переходу на іншу траєкторію розвитку і є своєрідною платою за можливість розвитку, даниною, що виплачується природі за вірогідний, але не завжди здійснений прогрес [20].

Органічний розвиток припускає необхідність диференційованого економічного розвитку різних ланок макроекономічних процесів в національній економіці, основу якого складає концепція органічного економічного росту [16]. На основі цієї концепції можна рекомендувати такі принципи розвитку, яких повинна дотримуватися держава при забезпеченні екологічної спрямованості цього процесу:

1. Одні ланки національної економіки повинні сповільнити темпи свого росту для забезпечення зниження рівня викидів, скидів та відходів, а інші, навпаки — збільшити.

2. Жодна ланка національної економіки не повинна забезпечувати свій економічний розвиток за рахунок інших.

3. Прогресивні зрушення в одних ланках повинні супроводжуватися такими ж зрушеннями в інших.

4. Зберігається динамічна екологічна рівновага на всіх ланках господарської діяльності (макро-, мезо-, мікрорівнях).

Циклічний розвиток є відображенням загальної закономірності, що полягає в тому, що періоди швидкого темпу економічного росту і зростання темпів забруднення довкілля змінюються періодами повільного росту або падіння обсягів виробництва і споживання та поліпшенням загального екологічного стану.

Таким чином, чітке розмежування понять «екологічний розвиток» та «екологічно спрямований розвиток», визначених в цій роботі, дозволяє Використання запропонованих класифікаційних ознак визначає специфіку процедури оцінки рівня результатів забезпечення екологічної спрямованості розвитку національної економіки і створює передумови для підвищення ступеня їх керованості. Однак успішне вирішення екологічних проблем у вітчизняній економіці неможливо без зміни існуючого механізму державного регулювання економічного розвитку, практична дія якого на сьогодні суперечить потребам захисту навколишнього середовища. Такий перехід до екологічної спрямованості розвитку не тільки відповідав би вимогам концепції стійкого розвитку, заснованої на гармонічній взаємодії економічних і екологічних інтересів держави, але й сприяв би створенню нових, конкурентоздатних виробництв, орієнтованих на економіку майбутнього.

Література

1. **Пустовойт О.** Кількісна та якісна складові економічного розвитку України: управлінські аспекти / О. Пустовойт // Економіка України. — 2006. — № 2. — С. 20 — 26.
2. **Веклич О.** Урахування природного капіталу як базового компонента економічного розвитку України / О. Веклич, Т. Яхтеева // Економіка України. — 2004. — № 12. — С. 73 — 80.
3. **Долішний М.** Актуальні завдання інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів України / М. Долішний // Регіональна економіка. — 2005. — № 2. — С. 7 — 15.
4. **Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення** : монографія / О. М. Алімов, А. І. Даниленко, В. М. Трегобчук та ін. ; НАН України, Об'єднаний ін-т економіки . — К. :

Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. — 540 с. 5. **Клебанова Т.С.** Порівняльний аналіз рівня соціально-економічного розвитку регіонів України / Т. С. Клебанова, А. І. Талашенко, Л. С. Гур'янова // Статистика України. — 2005. — № 3. — С. 57—60. 6. **Вайцеккер Э.** Фактор четыре. Затрат — половина, отдача — двойная. Новый доклад Римскому клубу / Э. Вайцеккер, Л. Ловинс. — М. : Academia, 2000. — 400 с. 7. **Закон** України «Про оподаткування прибутку підприємств» // ВВРУ. — 2002. — № 33. — Ст. 238. 8. **Харрод Рай Ф.** К теории экономической динамики: Новые выводы экономической теории и их применение в экономической политике / Ф. Рай Харрод / Ассоциация российских вузов ; [пер. с англ. И. К. Дашковского], под ред. Л. П. Куракова. — М. : Гелиос АРВ, 1999. — 160 с. 9. **Блауг М.** Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг / Акад. нар. хоз. при Прав. РФ ; [пер. с англ.: О. В. Буклемишева и др]. — М. : Дело Лтд, 1994. — 688 с. 10. **Смит А.** Исследование о природе и причинах богатства народов (книги I—III) / А. Смит / РАН, Ин-т экономики; отв. ред. Л. И. Абалкин. — М. : Наука, 1993. — 572 с. 11. **Экономическая** теория : Хрестоматия / сост. Е. Ф. Борисов. — М. : Высш. шк., 1995. — 447 с. 12. **Лавров Е. И.** Экономический рост: теории и проблемы : Уч. пособ. / Е. И. Лавров, Е. А. Капогузов. — Омск : Изд-во ОмГУ, 2006. — 214 с. 13. **Стратегічне** управління потенціалом підприємств (Монографія) / НАН України. Ін-т економіки промисловості / Б. Г. Шелегда, Н. В. Касянова, А. Я. Берсуцький та ін. — Донецьк : ДонУЕП, 2006. — 219 с. 14. **Вебер М.** История хозяйства. Город. / М. Вебер / Институт социологии РАН; Московская высшая школа соц. и экон. наук / Г. Э. Кучков (отв. ред.), Н. Д. Саркитов (отв. ред.); [пер. с нем.]— М. : Коано-Пресс-Ц, 2001. — 576 с. 15. **Гэлбрейт Дж. К.** Экономические теории и цели общества / Дж. К. Гэлбрейт [пер. с англ.] — М. : Прогресс, 1979. — 406 с. 16. **Mesarovich M.** Manking and the Turning Point / M. Mesarovich, E. Pestel. — N.Y., 1974. 17. **Rostow W.** The Stages of Economic Growth, Cambridge (Mass.), 1960. 18. <http://www.languages-study.com/demography/demography-tendencies.html>. 19. **Статистичний** щорічник України за 2006 рік / Держкомстат України; за ред. О. Г. Осауленка. — К. : Консультант, 2007. — 551 с. 20. <http://orel.rsl.ru/nettext/economic/erohina/2-4.html>

Попова О. Ю. Сутність та види екологічної спрямованості розвитку національної економіки

Підґрунтям забезпечення розвитку є використання природних сил та природних умов, за допомогою яких відбуваються процеси виробництва

та споживання. Проте надання чітких рекомендацій щодо визначення вірогідних взаємозв'язків між темпами економічного розвитку національної економіки і зміною стану навколишнього середовища, оцінки рівня впливу стану довкілля на можливість здійснення цього процесу становлять певну методологічну проблему. Метою статті є визначення та уточнення сутності та визначення основних класифікаційних ознак екологічної спрямованості розвитку національної економіки.

Ключові слова: екологічна спрямованість, регіональний екологічний розвиток, екологічна безпека.

Попова О. Ю. Сущность и виды экологической направленности развития национальной экономики

Основой обеспечения развития является использование естественных сил и естественных условий, с помощью которых происходят процессы производства и потребления. Однако предоставления четких рекомендаций относительно определения достоверных взаимосвязей между темпами экономического развития национальной экономики и изменением состояния окружающей среды, оценки уровня влияния состояния окружающей среды на возможности осуществления этого процесса составляют определенную методологическую проблему. Целью статьи является определение и уточнение сущности и определение основных классификационных признаков экологической направленности развития национальной экономики.

Ключевые слова: экологическая направленность, региональное экологическое развитие, экологическая безопасность.

Popova O.Yu. Essence and types of ecological orientation of development of national economy

Basis of providing of development is the use of natural forces and natural terms which processes of production and consumption are by. However grants of clear recommendations in relation to determination of reliable intercommunications between the rates of economic development of national economy and change of the state of environment, the estimations of level of influence of the state of environment on possibility of realization of this process make a certain methodological problem. The purpose of the article is determination and clarification of essence and determination of basic classification signs of ecological orientation of development of national economy.

Key words: ecological dimension, regional ecological development, ecological safety.